

Rezultati činodejstvovanja savremenih mineralno-sirovinskih poslovnih aranžmana naziru se, a dobro neće samo doći, traba ga dozvati. Zato se oslobodimo zabluda i povucimo ruku dok nismo postali samo najamna radna snaga na svojoj zemlji sa svojim mineralnim resursima.

U oslobođenoj Srbiji Majdanpek je prvi rudnik u kojem je 1847. pokrenuta proizvodnja. Uložena su značajna sredstva i polagane velike nade, ideja je bila da se proizvodnjom gvožđa i bakra u Majdanpeku stvori osnova za industrijalizaciju Srbije. Za deceniju rada nije ostvaren cilj, pokušaj je bio neuspešan. Slično se dogodilo i sa rudnicima Kučajna, Avala i Kosmaj. Nakon ovih iskustava, donesena je odluka o izdavanju koncesija i privatnom investiranju u geološka istraživanja i eksploataciju ruda.

Ugalj kao energent postaje značajan sa pronalaskom parne mašine, te krajem prve polovine 19. veka dolazi do otvaranja prvih rudnika uglja u Srbiji - Miliva, Vrdnik, Misača i posebno značajan Senjski rudnik, državni rudnik do danas, za snabdevanje ugljem Topolivnice u Kragujevcu, kasnije i za snabdevanje železnice sa izgradnjom pruge Beograd - Niš. Osim železnice i Topolivnice, na postepen porast interesovanja za ugalj u Srbiji utiče gradnja prvih industrijskih postrojenja sa parnim pogonima (mlinova, pilana, pivara, špiritana i sl.), a naročito pojava parnih brodova na Dunavu.

Sredinom druge polovine 19. započeta je eksploatacija uglja i u Kostolcu, korišćen je za snabdevanje brodova na Dunavu, u ciglanama i izvožen u Vojvodinu i Rumuniju. S rastom potreba za ugljem otvaraju se novi rudnici: Rudnik kamenog uglja Vrška čuka - Avramica, Aleksinac i dr. Krajem 19. veka dolazi do otkrića bogatog rudišta „crvenog zlata” u Boru, otvaranja rudnika antimona i drugih ruda obojenih i plemenitih metala i sirovina za proizvodnju cementa.

Dolazak u zemlju mladih školovanih stručnjaka u drugoj polovini 19. veka, iako brojčano nedovoljno, upečatljivo se odrazio na otvaranje i razvoj rudnika, na planiranje i usmeravanje istraživanja mineralnih resursa, na uspostavljanje geoinženjerskih standarda u izgradnji objekata (pruga, puteva, mostova i dr.), na osavremenjavanje rudarske zakonske i normativne regulative, na osavremenjavanje i uspostavljanje funkcionalne organizacije državne uprave za rudarstvo, i posebno značajno - na postavljanje osnova školskog i naučnog razvoja rudarskog, geološkog i srpskog inženjerstva, na formiranje Srpskog učenog društva iz koga je proistekla Srpska kraljevska akademija.

Ako bismo rezimirali razvoj srpskog rudarstva u 19.veku, on se kretao između početnih posrtanja i nastojanja države da se rudarstvo oživi i pokrene i značajnih rezultata u poslednjim dekadama.

Na početku i tokom prve polovine 20. veka nastavljani su započeti trendovi. Srbija sa skromnom privredom nije pokazivala želju da svoje mineralno-sirovinsko bogatstvo adekvatno valorizuje. Vladala je zainteresovanost samo za eksploataciju ruda zlata, srebra, bakra, olova, cinka i antimona. Svi značajniji rudnici bili su u rukama stranog kapitala, čija su osnovna poslovna načela sadržana u nastojanju da sa što manje ulaganja izvuku što veću korist. U takvim okolnostima funkcionisalo je rudarstvo tokom prve polovine 20. veka.

Strateški oslonac

Posle Drugog svetskog rata, u porušenoj i opustošenoj zemlji rudnici su nacionalizovani. U takvom ambijentu ulažu se veliki investicioni i stručni naponi da se rudarstvo revitalizuje i oživi. Nedostatak stručnjaka bio je veoma izražen, svesna te činjenice, država reaguje i osmišljeno kreće u otvaranje obrazovnih i naučnih institucija sa zadatkom da obezbede inženjersku i naučnu podršku razvoju.

Rudarstvo je bilo strateški oslonac privrednog, ekonomskog i opšteg napretka Jugoslavije i Srbije, kao republike sa najjačom mineralnom ekonomijom, na kojem je utemeljen razvoj ekstraktivne industrije, odnosno energetike, metalurgije, mašinske industrije, industrije građevinskih materijala, elektronske i elektroindustrije, poljoprivrede, vodoprivrede, hemijske, farmaceutske industrije itd. Rudarstvo je imalo veoma važnu funkciju u rešavanju demografskih i socijalnih pitanja, kao i pitanja regionalnog razvoja, zatim veoma značajnu poziciju u spoljnotrgovinskom bilansu zemlje i relaksirajući potencijal za smanjenje osetljivosti i zavisnosti nacionalne ekonomije od geopolitičkih i drugih spoljnih uticaja. Srpski mineralno-sirovinski kompleks je u drugoj polovini 20. veka ogromno doprineo ukupnom nacionalnom biću, direktni i indirektni efekti su preko 200 milijardi dolara dobiti i nemerljivi doprinos nezavisnosti i suverenosti zemlje. Čak i u godinama velikog posustajanja krajem milenijuma, rudarstvo je s poljoprivredom bilo najpouzdaniji privredni stub zemlje. Za vreme ekonomskih i političkih sankcija i izolacije Srbije, zemlja je opstala zahvaljujući poljoprivredi - proizvodnji hrane i rudarstvu, pre svega eksploataciji energetskih mineralnih sirovina.

Sve doprinose rudarstva nije moguće kvantifikovati, niti metrički iskazati, a oni se pre svega odnose na putnu, železničku, stambenu i vodoprivrednu infrastrukturnu izgradnju, na pobudu industrije, na ulaganja u zdravstvo, školstvo, kulturu, nauku, istraživanja, izdavačku delatnost, sport, turizam, na izuzetno značajnu podršku arheologiji itd. U drugoj polovini 20. veka srpsko rudarstvo je prošlo tri razvojne faze.

Posle oslobođenja u opustošenoj i razorenoj zemlji dat je strateški prioritet mineralno-

sirovinskom kompleksu kao osnovnoj privrednoj grani, i u veoma oskudnim finansijskim, tehničko-tehnološkim i kadrovskim uslovima počinje obnova postojećih i otvaranje novih rudnika. Dobro osmišljene i vođene aktivnosti, podržane entuzijazmom, pregalaštvom, odricanjem i udarništvom dale su rezultat i pokrenule eksploataciju mineralnih sirovina, koja već pedesetih godina ulazi u novu razvojnu fazu. Uvode se napredne i bezbedne eksploatacione tehnologije sa težištem ka površinskoj eksploataciji, visoko mehanizovana proizvodnja multiplikativno raste, postižu se proizvodni učinci i tehnološki rezultati koji naše rudarstvo svrstavaju u vrh najrazvijenijih rudarskih privreda u svetu.

Napredak je trajao do poslednje decenije 20. veka, kada su usledili raspad SFRJ, sankcije i ekonomska izolacija, razaranje zemlje NATO bombardovanjem, tranzicija i privatizacija koja je ekonomski opustošila zemlju i uništila privredu. Posledice ovoga nisu zaobišle rudarstvo, došlo je do posustajanja i nestajanja progresivne moći, do pada proizvodnje ili potpune obustave rada rudnika, do tehničko-tehnološkog zaostajanja i urušavanja, do obustavljanja ulaganja u geološka istraživanja (podsećanja radi u periodu 1980-1990. prosečno godišnje je ulagano više od 15 miliona dolara, jedne godine čak 18,5 miliona dolara).

Opustošena ekonomija

Došlo je do gubitka radnih mesta, velikog pada zarada i odliva kadrova, naročito iskusnih visokoobrazovanih stručnjaka. Društvene turbulencije i politička previranja dodatno usložnjavaju odnose i negativno utiču na kadrovsku topologiju u rudnicima u vlasništvu države. Kadrovi se pozicioniraju prema kriterijumu političke podobnosti a ne dokazane stručnosti, usled neznanja i nedovoljne stručnosti prave se greške, propusti i nanosi velika šteta.

Ovakva situacija utiče i na stanje u istraživačkoj delatnosti i školstvu. Malaksala rudarska privreda, u borbi da preživi, gubi apsorpcionu moć i zainteresovanost za implementaciju naučnih i tehničkih novina što uzrokuje pad promet na tržištu inženjersko-kreativnih usluga, a vidljivo je u smanjenju potreba za naučnim, primenjenim i inovacionim istraživačkim uslugama. To se reflektuje na pad ličnih dohodaka, odliv kadrova sa fakulteta, iz instituta i iz projektantskih kuća, nicanje interesnih grupa, autistično zatvaranje radi izbegavanja javnosti i stručne kritike, pojavu neloyalne konkurencije i nameštanja tendera, urušavanje kriterijuma i erodovanje nivoa naučnog i stručnog vrednovanja. Rezultat je improvizacija i pad kvaliteta inženjersko-kreativnih rešenja, čija primena nanosi dodatnu štetu i otežava i onako tešku situaciju u rudarstvu itd.

Konačan ishod ovog procesa, koji je za kratko vreme opustošio srpsku ekonomiju i njen

mineralnosirvinski kompleks, jeste generisanje ambijenta pogodnog za kolonijalni predatorski pohod na naše resurse.

Ovaj prospekcijski let iznad tokova rudarstva od daleke prošlosti do danas bio je neophodan zbog odgovora na glavolomku oko ciljeva poslovnih aranžmana koji nam se danas nude i koje nedovoljno sagledano prihvatamo bez zaštite naših mineralnih resursa kao realnog visoko vrednog kapitala, bez zaštite nacionalnih interesa, naše i budućnosti naših potomaka. U uređenim, jakim, organizovanim i prosvćenim državama s jasno definisanim odnosima vlasništva, državno ili mešovito ali ne i potpuno privatno, rudarstvo je bilo privredna grana od najvećeg (strateškog) značaja za državu, privilegovanog statusa s preciznom regulativom i pravilima kojima se štite mineralni resursi, ekonomski interesi, bezbednost i suverenitet države.

Nasuprot tome, u slabo organizovanoj državi poput Kraljevine Jugoslavije s rudnicima u privatnom vlasništvu, ili u vreme ratova i porobljenosti, mineralni resursi su izloženi raubovanju i pljačkani, s vidljivim ili prikrivenim indicijama ropstva, kao fenomena koji se pojavljuje s prelazom od tradicionalnog ka modernom društvu. U srednjovekovnoj Srbiji, u to vreme rudarskoj velesili, ropstvo nije postojalo. Ove činjenice ne smemo prenebregnuti, one su veoma važne za razmišljanja o današnjim davanjima prava za geološka istraživanja i eksploataciju mineralnih resursa.

Danas u vreme ideologije liberalizma koja se predstavlja kao nešto univerzalno i neminovna posledica istorijskog iskustva zapadnog društva u epohi modernizma, procesi koje liberalizam generiše nisu slučajni, kao što nije slučajno ni uvođenje sankcija, bombardovanje, tranzicija koja je ekonomski opustošila zemlju i obavila pripremu za pojavu poslovnih predatora na mineralne i druge resurse Srbije, koji ne otimaju otvoreno već prikriveno nude „savremene“ aranžmane za pokretanje poslova.

Retorika koja se koriste služi za kamuflažu kolonijalističkih namera, ubeđuju nas da nemamo znanja i materijalnih sredstava za geološka istraživanja, da su za otvaranja rudnika potrebne milijarde dolara kojih nemamo, da je verovatnoća uspeha u rudarstvu slična kockanju, da se od 500 istraživanja otvori jedan rudnik itd. Smisao ovakvih besmislica programirano je sračunat na dezavuisanja domaće naučne i stručne pameti i maskiranje preduzetničkih namera predatora na mineralne resurse.

Zasluge domaće pameti

Ne govori se kako je u ruke predatora dospela dokumentacija iz geoloških fondova – prikupljena decenijskim geološkim istraživanjima u koje je Srbija (država i rudarska

privreda) uložila više od milijardu dolara. Nepoželjno je da se zna da ovako prigrabljena dokumentacija služi za navigaciju ne kako se ističe „skupih geoloških istraživanja u koja se ulažu milioni dolara“, već za navigaciju eventualnih doistraživanja poznatih lokaliteta. Nepoželjno je da se čuje da je srpsko rudarstvo i geologiju u drugoj polovini prošlog veka podigla domaća pamet do najviših tehničko-tehnoloških nivoa i da su ostvarivani proizvodno-ekonomski rezultati merljivi po kriterijumima najrazvijenijih mineralnih ekonomija sveta. Ova dostignuća treba zaboraviti i izbrisati iz sećanja da bi se formirali uslovi za maglu iluzija i romantičnu predstavu o pojavi „spasilaca“ zainteresovanih za investiranje u geološka istraživanja i eksploataciju mineralnih resursa Srbije.

Da li su se ovakva poslovna događanja dešavala u prošlosti ili su svojstvena samo današnjem vremenu? Odgovor je decidan: danas se ništa ne događa što istoriji rudarstva nije poznato, novi su samo akteri sa novim preduzetničkim duhom i veštinom nastupa u modernom značenju. Ekvivalencija današnjih događanja u mineralno-sirovinskom kompleksu sa događanjima iz pojedinih perioda u prošlosti je neosporna, nepobitna je i činjenica da su ishodni rezultati ovakvih procesa u prošlosti uvek bili poražavajući za ekonomiju i nacionalne interese.

Retorika koja se koriste služi za kamuflažu kolonijalističkih namera, ubeđuju nas da nemamo znanja i materijalnih sredstava za geološka istraživanja, da su za otvaranja rudnika potrebne milijarde dolara kojih nemamo, da je verovatnoća uspeha u rudarstvu slična kockanju, da se od 500 istraživanja otvori jedan rudnik itd.

Nedostajanjem jednog od elemenata državnosti - teritorije, stanovništva, prirodnih resursa i vlasti - države nema. Kakav je to suverenitet kada mineralni resursi pripadnu strancima, noseći sa sobom i delove teritorija na kojima se eksploatišu mineralne sirovine. Država čiji budžet zavisi od milosrđa stranih „investitora“ nije kadra da gazduje svojim resursima, da sputava raubovanje rudnog blaga, devastiranje životne sredine, da samostalno donosi zakonsku i normativnu regulativu o geološkim istraživanjima i rudarstvu itd. U tom slučaju Srbija bi umesto razvojne postala regulatorna država, što u neoliberalnom smislu znači neokolonijani privredni sistem.

Osim ciljnog uništavanja privredno-ekonomskog potencijala zemlje, kombinovanim uticajima sankcija, bombardovanja, razarajuće tranzicije i tajkunske privatizacije, koji nisu mogli zaobići rudarsku privredu kao deo privrednog sistema zemlje, brojne su greške koje smo sami činili i činimo, a mogli smo ih, čak i pod pritiscima sa različitih strana spolja, izbeći ili bar njihovo negativno dejstvo minimizirati.

Temeljni algoritam za upravljanje mineralnim resursima daje Zakon o rudarstvu i geološkim istraživanjima, koji preambiciozno integriše sve (široke) oblasti rudarstva i geologije veoma

dispergovane problemske orijentacije. U konglomeratu grešaka je i pozicioniranje državne administracije iznad struke, formalizacija postupaka dodeljivanja istražnog ili eksploatacionog prava na osnovu dostavljene projektne dokumentacije - bez mogućnosti odbijanja predmeta ukoliko je „papirološki“ ispravan, način plaćanja i iznosi taksi za istražni prostor ili eksploataciono polje, naknade za korišćenje mineralnih sirovina, organizacija i izvršnost inspekcijanskog nadzora geoloških i rudarskih radova itd., samo su delovi zakonske konstrukcije koja je omogućila formiranje ambijenta pogodnog za „savremene“ aranžmane za pokretanje poslova u geologiji i rudarstvu. Rezultati ovakvog pristupa vidljivi su, komentar nije potreban.

Pretpostavka domaćinskog odnosa prema mineralno-sirovinskom kompleksu Srbije, pre svega podrazumeva revitalizaciju svesti da se radi o neobnovljivim visoko vrednim resursima od najvišeg nacionalnog značaja, o kapitalu koji nam je priroda podrila, koji ne sme biti prepušten stihiji i volji privatnog, pogotovo stranog kapitala interesno vođenog isključivo profitom. Promena odnosa prema mineralno-sirovinskom kompleksu znači promenu nadzornih i upravljačkih mehanizama.

Nadzorni mehanizmi treba da obezbede - potpun, postojan i pouzdan državni nadzor geoloških istraživanja i eksploatacije mineralnih sirovina, a upravljački mehanizmi - stručna, pravovremena i efikasna delovanja koja treba da spreče raubovanje ležišta, prevare u vezi proizvodnje i prihodovanja rudnika, izigravanje garancijskih obaveza prema rekultivaciji i uređenju rudarskim radovima degradiranih predela, skrivanje podataka i dokumentacije geoloških istraživanja itd.

Uspostavljanje domaćinskog odnosa prema mineralno-sirovinskom kompleksu iskustveno i istorijski nije nepoznato, i uvek je polazilo od shvatanja da mineralni resursi za zemlju imaju najviši strateški značaj. Uzimajući u obzir našu stvarnost i granice moguće ostvarljivosti ideja, za uspostavljanje domaćinskog odnosa prema mineralno-sirovinskom kompleksu neophodne su promene shvatanja funkcionalnog značaja i manjkavosti mehanizama prihodovanja kao što su koncesije, rudnička renta, takse za istražno i eksploataciono pravo itd., i uspostavljanje efikasnog nadzorno-upravljačkog mehanizma partnerskim odnosom između države i privatnog kapitala, država u posao ulaže svoj kapital - mineralnu sirovinu, a investitor svoja sredstva za geološka istraživanja, pokretanje i organizovanje proizvodnje. Partnerskim odnosom država ne ugrožava prirodu finansijskih interesa investitora, ali obezbeđuje stabilan uvid u poslovanje, obezbeđuje neposredno i efikasno sputavanje raubovanja ležišta, netačno izveštavanja, prikrivanja relevantnih podataka, ekološko devastiranje itd. Pretpostavka realizacije partnerskog odnosa države i privatnog kapitala, podrazumeva temeljnu rekonstrukciju zakonske i normativne regulative, logičke i fizičke

topologije državnog aparata nadležnog za rudarstvo i geologiju.

Izvor: galaksijanova.rs